

ДІАЛЕКТНІ ОСОБЛИВОСТІ ПАРАДИГМИ МНОЖИНИ ІМЕННИКА В УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛЯСЬКИХ ГОВІРКАХ

Руслана Зінчук

Волинський національний університет імені Лесі Українки (Україна)

Streszczenie. W artykule przeanalizowane zostały cechy charakterystyczne paradygmatu rzeczowników liczby mnogiej w ukraińskich gwarach podlaskich. Terytorium rozpowszechnienia większości przeanalizowanych zjawisk fleksji rzeczownikowej sięga co najmniej gwar zachodniopolskich, szerzej – północnoukraińskiego kontinuum językowego, co pozwala na kwalifikację gwar podlaskich jako ukraińskich.

Słowa kluczowe: ukraińskie gwary podlaskie, rzeczownik, fleksja

Підляські говірки, що формують порівняно невеликий мовний ареал уздовж українсько-польського пограниччя, віддавна перебувають на вістрі дослідницької уваги¹. Географічне положення, взаємопроникнення різних культур та мов, соціальні зміни визначили специфіку окресленого діалектного масиву, виокремленого на іншомовному тлі як відносно автономне структурно-територіальне утворення. Своєрідна ізольованість підляських говірок актуалізує проблему їх статусу: “якої ж мови ці говірки, що на території межиріччя Володавки і Нареви, – польської, білоруської чи української?”².

Відокремлені від питомого мовного простору, підляські говірки, крім збереження багатьох давніх рис, набули деяких специфічних ознак, зокрема на морфологічному рівні, що, однак, не нівелює їх української сутності. Достовірність сказаного можна підтвердити, проаналізувавши виявлені в підляських говірках діалектні словозмінні явища, зокрема форми множини іменників, з огляду на їх функціонування в усьому західнополіському ареалі. Надійним джерелом фактичного матеріалу можуть слугувати збірники текстових записів діалектного мовлення жителів Підляшшя, як-от: „Голоси з Підляшшя” Г. Аркушина³ та „Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny” Ф. Чижевського

¹ Дет. про історію вивчення підляських говірок див.: М. Лесів, *Українські говірки у Польщі*, Варшава 1997, с. 292–399.

² Г. Аркушин, *Про статус підляських говірок (межиріччя Володавки і Нареви)*, [w:] *Gwary północnego Podlasia*, Bielsk Podlaski–Puchły 2008, s. 62.

³ Г. Аркушин, *Голоси з Підляшшя (Тексти)*, Луцьк 2007, 536 с. (далі Арк).

й С. Вархола⁴ (діалектний фактаж із усіх опрацьованих праць подано зі збереженням авторського написання).

Реалізація називного та знахідного відмінків множини субстантивів з основою на кінцевий задньоязиковий та фарингальний приголосний у підляських говірках пов'язана з характерним для них явищем переходу давніх звукосполук *гы, *кы, *хы в г'і, к'і, х'і, пор.: *грушк'і* [Арк: с. 44], *жебрак'і* [Арк: с. 50], *а ти пер вс'і ка тол'ік'і* [Арк: с. 62], *ко л'іс' пастух'і бил'і* [Арк: с. 102], *то вс'е не боишк'і* [Арк: с. 114], *в прук'і* [Арк: с. 136], *би л'і та к'ііе пташк'і* [Арк: с. 152], *дирк'і попробивайу* [Арк: с. 212], *тийі кол'е жанк'і* [Арк: с. 216], *тийі по л'ак'і* [Арк: с. 240], *по дарк'і* [Арк: с. 252], *та к'ііі лу г'і бу л'і* [Арк: с. 284], *зни мал'і шап'к'і* [Арк: с. 306], *рушишк'і в'ешал'і* [Арк: с. 338], *svyčk'і ... horát'* [CzW: с. 10], *hrušk'і varyly i slyfk'і* [CzW: с. 32], *vše hódat' pastux'і* [CzW: с. 56], *huvěčk'і od':élno páshys'e* [CzW: с. 57], *budýnk'і týji* [CzW: с. 88], *doščyk'і perechód'at'* [CzW: с. 102], *zel'óne huluφk'і* [CzW: с. 103], *suročk'і šýjut'* [CzW: с. 107], *pr'adút' nytk'і* [CzW: с. 116], *mužyk'і prywóz'at' z lisu* [CzW: с. 117], *indyk'і přěšl'і* [CzW: с. 215], *stáryji báp'k'і* [CzW: с. 262], *p'eroh'і z mákom* [CzW: с. 130]. Ареал утворень із кінцевим -'і після задньоязикового та фарингального приголосного в називному та знахідному відмінках множини продовжений у говірках Волинського Полісся: словоформи з наголошеною флексією -'і активно вживані в східній та південно-східній діалектних зонах, пор.: *хорóши хустк'і б'іли*, *нитк'і красіли*, *миск'і / тарилк'і так'ііі*, *бочк'і булі*, *бул'бáни пампушк'і*, *гладиишк'і черепіáни*, *гребйонк'і деревіáнийі*, *ти лушпаік'і*, *грушк'і сушіли*, *бурак'і так'і цукрóви*, *мишк'і булі по'ло'тн'éни*, *глін'ани горшк'і*, *пошли на воін'у чоловік'і*, *жук'і вс'у картóпл'у з'іли*, *пирог'і с квасóл'іу*; для решти говірок більш характерне ненаголошене закінчення -'і після основи на [г], [к], [х], фіксоване, як правило, паралельно з флексією -и⁵, пор.: *ру́к'і / нóг'і кру́т'ам'*, *биру́ц'а за ру́ки* (н. п. 55)⁶, *молотáрк'і молоті́ли*, *русáлки в жи́ти* (н. п. 24), *збанк'і*, *садк'і*, але *сто'ж'к'і* (н. п. 117), *с'ін:ики*, *буді́нки*, але *го́ричик'і* (н. п. 149). Порівняйте також словоформи, спостережені в берестейських говірках⁷: *прышлі до нас большэвікі другі раз* [Кл: с. 124], *чужыя пастушкі* [Кл: с. 125], *молодые вовкі* [Кл: с. 126], *ныткі накручвалы* [ДСБ: с. 283], *пупрыходылы мужыкі дудому* [ДСБ: с. 286], *обробляють буракі* [ДСБ: с. 287], *сорочки доўгіе* [ДСБ: с. 289].

⁴ F. Czyżewski, S. Warchoń, *Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny*, Rozprawy Slawistyczne, 9, Lublin 1998, 496 s. (далі CzW).

⁵ Див. Р. Зінчук, *Атлас словозміни іменників у західнополіських говірках*, Луцьк 2010, к. 36.

⁶ Номер н. п. відповідає номеру на лінгвістичній карті *Атласу*.

⁷ Джерелом порівняльного матеріалу з берестейсько-пінських говірок слугували записи спонтанного діалектного мовлення, уміщені в монографіях Ф. Клімчука та О. Скопненка: Клімчук Ф., *Гаворкі Заходняга Палесся. Фанетычны нарыс*, Минск 1983, 128 с. (далі Кл), О. Скопненко, *Берестейсько-пінські говірки: генеза і сучасний стан (історико-фонетичний нарис)*, Київ 2001, 174 с. (далі Ск), а також *Дыялектны слоўнік Брэстчыны*, Минск 1989, 294 с. (далі ДСБ).

Паралелі відзначено в деяких говіркових групах середньополіського діалекту⁸: ду^рог'і г^рунто^в'ііє [ГЧЗ: с. 26], ^разни^йє ^н'ітк'і бу^л'і [ГЧЗ: с. 29], м'и^і у^с'п'ічечни^йє ко^ропк'і да у^бутилк'і зб'і^рал'і ^тийє^і л'і^чинк'і [ГЧЗ: с. 39], со^лодк'ііє бу^л'і ^йагодк'і [ГЧЗ: с. 45], ^наши ^жон'к'і [ГЧЗ: с. 50], бу^л'і ^вул'ік'і ^ц'ііє^а [ГЧЗ: с. 100], ве^ночк'і / ру^шин'ік'і по^в'ешайом [ГЧЗ: с. 119], ру^банк'і / ^разни^йє фу^ганк'і [ГЧЗ: с. 146], у^жє п'іро^г'і та^к'є пе^чут' [ГЧЗ: с. 246], і ^горишчик'і у^с'аке [ГЧЗ: с. 250], ^токо од^нийє му^жик'і ро^били ^горишк'і [ГЧЗ: с. 252], ук^р'іт' бу^рак'і на ^з'іму [ГЧЗ: с. 307], пор. також ко^сник'і, па^робк'і, па^стух'і⁹.

Діалектну специфіку називного та знахідного відмінків множини іменників з основою на кінцевий задньоязиковий приголосний виявляють також форми з наголошеним закінченням -'є після послідовно пом'якшеного консонанта, пор. фіксації в підляських говірках: ^тéji kulk'é [CzW: с. 226], tak'éji ščotk'é [CzW: с. 271], ^туšk'é [CzW: с. 272], soročk'é [CzW: с. 273], tak'éji snypk'é [CzW: с. 308], а також в інших західнополіських говірках: чирипл'áni гладишк'é, г'ілк'é з ві'шени, сорочк'é ший'ли, йак'ес' буд'к'é, ві'шила пошивк'é на подушк'é, шапк'é так'э, хустк'é б'ілий, тонéйк'і свичк'é, биз квиткá лисник'э ни пускалі в л'іс, мужик'э лі'ка дёрли, вилі'к'і горичк'э, бурак'э столóви, вжа снупк'э в кóпах.

Називний відмінок множини субстантивів з основою на кінцевий сонорний вібрант [р'] подекуди оформлений за зразком твердого типу відмінювання, пор. з мовлення жителів Підляшшя: *strášny búry bulí* [CzW: с. 172], а також із говірок Волинського Полісся: *сіл'ни бу́ри проішли́*.

Вплив характерних для описуваного ареалу закономірностей діалектної словозміни простежено в говіркових виявах, як-от: ^кони ^добри [Арк: с. 46], *dóbru kónu buľý davn'ij* [CzW: с. 57], *tam kónu pujiľ'i* [CzW: с. 213]. Продуктивність аналізованої форми в мовленні поліщуків засвідчують часті її фіксації: *кони булі'э свої́*, *кони вéл'ми хорóши в нас булі́*, *такá дурóга / шо кони тóпл'ац'а, був брат / то кони забі'ли*, *типéр кони / а то'д'і во'ла́ми ро'бі'ли*, пор. також із берестейсько-пінських говірок: *кони почалы хропты і стрыгты вушамы* [Кл: с. 119].

Уживані в підляських говірках словоформи називного відмінка множини іменників зі свистячим кінцевим приголосним основи на зразок ^н'імци на ^пол'ску на^пал'і [Арк: с. 52], *то все ^сами ук^райінци бу^л'і* [Арк: с. 62], *моло^дийі х^лопци* [Арк: с. 106], *pálci* [CzW: с. 47], що відбивають процес депалаталізації відповідного консонанта, спостережені в народнорозмовній традиції Волинського Полісся, пор.: *і хлóпци на вичурні'ци прихóдили / а йак'же, попропáдаїуца пáлци шо кров течé*.

⁸ Діалектний фактаж дібрано зі збірника текстів *Говірки Чорнобильської зони* / упор. П. Ю. Гриценко, Київ 1996, 358 с. (далі ГЧЗ).

⁹ П. Гладкий, *Говірка села Блиставиці Гостомського району на Київщині*, [в:] *Український діалектологічний збірник*, Київ 1928, Кн. 1, с. 126.

Такі діалектні структури функціонують у берестейсько-пінських говірках: *хлопци си^д'іли з ди^у'чатами* [Ск: с. 161], *добро^л'ици сто^й'али ў нас ў си^л'і* [Ск: с. 168], *німцы нахватали людэі* [Кл: с. 122], пор. також із місцевих фольклорних записів: *хлопцы, місяцы, чырвунцы, молайцы, голубцы*¹⁰. Паралелі зауважено в середньополіських говірках: *ес^т'онци ц'іе пос'а^л'ил'ис' у нас там* [ГЧЗ: с. 33], *д'е^у'чата і хлопци* [ГЧЗ: с. 116], *при^й'іхали н'імци ўже* [ГЧЗ: с. 225], *три^й' послан'ци до ме^н'е при^ш'ило* [ГЧЗ: с. 232], *чи н'емци хати зби^в'айут' чи там / хто знайе чи бен^д'ероўци* [ГЧЗ: с. 269], *м'і не насто^й'аишчйе ук^р'айінци* [ГЧЗ: с. 284].

Називний та знахідний відмінки множини субстантивів чоловічого роду на діалектному ґрунті можуть бути оформлені за допомогою закінчення *-а* відповідно до усталених у більшості говорів й успадкованих літературною нормою форм на *-и* та *-і*, пор. підляські: *ти^л'ко л'і^с'а бу^л'и* [Арк: с. 76], *и^д'октора стар^й'ийі при^й'іж'жал'і* [Арк: с. 102], *ти^п'іричка трах^т'ора йе* [Арк: с. 142], *жде аж моро^з'а пе^р'ейдут* [Арк: с. 242], *вже с'у^д'и л'іпиш ґрун^т'а* [Арк: с. 262], з говірок Волинського Полісся: *тогди^е' ше булі^е хуторá, по^й'авілис'а трахторá / то йили л'уди диві^т'ис'а, дохторá при^й'іхали, с^т'іх с'ім клáс'ів бугалтирá булі, так'е голосá булі^е хорóши в нáших д'івчáт, типér же ёти кормá / а то ж бáло зерно́, ск'іда́ли по^й'ізда́, а також із пінських говірок: трахтор подво^з'ить корма* [ДСБ: с. 287]. Відповідники простежено в середньополіських говірках, пор.: *ну т'е^п'ер же дохто^р'а* [ГЧЗ: с. 28], *погре^б'а бу^л'і ў хатах* [ГЧЗ: с. 32], *тракто^р'а йі^д'ут'* [ГЧЗ: с. 32]. Описувані словоформи дослідники пов'язують із колишніми дуальними сполуками називного відмінка **-ѡ-* основ, не виключають також можливості аналогічного вирівнювання за зразком „близьких за змістом збірних іменників середнього роду”¹¹. В. Брахнов уважає, що „сприятливим ґрунтом для поширення *-а* могло бути і відштовхування від омонімічності деяких форм, що нагадують наказовий спосіб: *поводи́, голосі́, труді́, годі́, холоди́*”¹².

Репрезентантами багатого арсеналу флексійних формантів та їх навантаження в окремій ланці словозмінної парадигми можуть слугувати форми родового відмінка множини іменників. Розгалужену систему закінчень у цій відмінковій позиції визначають насамперед локальні особливості рефлексії етимологічного голосного в закінченні *-*овъ*, первісно характерному для родового відмінка множини субстантивів з основою на **-й-*.

¹⁰ Ю. Громик, *Особливості іменної словозміни в українських говірках берестейсько-пінського Полісся (на матеріалі записів місцевого фольклору)*, Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки: Філологічні науки. Мовознавство, Луцьк 2006, № 7, с. 285.

¹¹ І. Матвіяс, *Іменник в українській мові*, Київ 1974, с. 126; *Історія української мови. Морфологія / упор. С. Самійленко та ін.*, Київ 1978, с. 102.

¹² В. Брахнов, *Деякі морфологічні особливості говірок Переяслав-Хмельницького району на Київщині*, Діалектологічний бюлетень, Київ 1960, Вип. VII, с. 65.

Серед діалектних виявів засвідченої відмінкової позиції у підляських говірках зауважено форму *п'ят' ра'зив* [Арк: с. 70]. Наголошена флексія *-ив* у словоформах іменників твердої групи значно продуктивніша в говірках Волинського Полісся, пор.: *ни було вже млинів тих, в'уха коло постолів були, робила в панів і в жидів, в нас ни було тут волів, коло л'сів росте, пара боц'унів, ни було тих докторів і нишчю, нихто тракторів ни бачив, в тих багатирих позичили*, пор. також фіксацію О. Скопненка в берестейсько-пінських говірках: *то хахли'у во'ни тийі коза'ки нина'видили* [Ск: с. 164].

Закінчення *-ив* функціонує і в ненаголошеній позиції, пор. з підляських говірок: *и там заложил'і пару кар...* / *метрив кар'тофл'і* [Арк: с. 70], *сорок к'іл'о метрив* [Арк: с. 90], а також із говірок Волинського Полісся: *тико самол'отив л'тало, йак заси'пл'ат' туді' з авто'матив, коліс' ни було комбайнів, пол'а мали в'іс'ім іктарив, ни знайу ск'іко там тих метрив*.

Уживані в підляських говірках типові для західнополіського ареалу словоформи з ненаголошеним закінченням *-ув* у родовому відмінку множини іменників чоловічого роду, пор.: *ка'тол'ікув* [Арк: с. 28], *вже жадних будинкув ни було в нас* [Арк: с. 56], *повне село було в нас тут ним'у'в* [Арк: с. 306], *по'многo гек'тарув м'ел'і* [Арк: с. 306], *maistruf* [CzW: с. 46], *χλόρς'иφ рид'окп'от р'ówno бу'ло* [CzW: с. 145], *vus'imnájcs'it' mórguf buló* [CzW: с. 172], *po'lakuf* [CzW: с. 276], а також: *ни було етих салатув шо тип'ер, а тогди' докум'ентув ни було, шо вже салдатув побі'тих лиж'ело аж стра'шно, гор'одув ма'ла баг'ато, йа пр'усув ни бачила за сви'ї в'ік, бригад'ірув то мно'го бу'ло, шис' к'іломе'трув, ни знайу ку'ол'к'і іктарув*, пор. фіксації дослідників у берестейсько-пінських говірках: *ни знайу / ск'іко гек'тару'у було пол'а* [Ск: с. 157], *дв'і фури бан'диту'у* [Ск: с. 172], *нэ було колхозув* [ДСБ: с. 283]. Порівняйте також форми зі стверділим свистячим у кінці основи: *тут авст'рей'у'в не'било* [Арк: с. 116], *мусит' м'ес'а'у'в ш'і'ес'т'* [Арк: с. 422], *війшов до тих н'і'м'у'в, д'е'вет' м'іс'а'у'в*.

Давнє закінчення **-овъ* родового відмінка множини субстантивів **-й-*основ у підляських говірках, крім уже зауважених варіантів, представлене й модифікатом *-ов*, пор.: *те'пер пасту'хов н'е'било* [Арк: с. 102], *н'е / бура'ков в нас ни'ма* [Арк: с. 152], *йазик'ов ни од'р'езу'ют* [Арк: с. 260], *и тих бу'ло ни'й'аков* [Арк: с. 262], *зараз прив'едут музи'кантов* [Арк: с. 340]. Форми на *-ов* спостережені в говірках західнополісько-середньополіського суміжжя, пор.: *з бан'ак'ов, зуб'ов ним'а, ск'іко клас'ов? ма'ти нас'ушит' тих гриб'ов, ста'ли с хутор'ов гоні'т'*. Поширення ареалу таких словоформ далі на схід засвідчують фіксації дослідників у правобережнополіських говірках, пор.: *тро'а'в'іл'і із вертол'ото'у* [ГЧЗ: с. 38], *н'е йел'і ти'гр'е'бо'у* [ГЧЗ: с. 48], *н'і'е було шче кол'госпо'у* [ГЧЗ: с. 59], *да*

ста з'радусоў т'емп'е'ратуриⁱ [ГЧЗ: с. 111], т'рошки ка'пусти / а то гу'рочкоў [ГЧЗ: с. 282], а також: 'вос'ем к'іло'метроў, с'ноп'ік колос'коў¹³.

На Підляшші ще збережені дифтонги (двозвуки), що в більшості українських говорів, зокрема й у західнополіському, монофтонгізувалися (представлені одним звуком). Словоформи на зразок гри'бу^{оф} [Арк: с. 44], кул'ко зна'ку^о [Арк: с. 214], 'жадних кри'жу^о [Арк: с. 238], д'вери та'к'ійі з'друч'ку^о [Арк: с. 242], до'чу'жих ба'бу^о [Арк: с. 296], вітра'куов ne'by'lo [CzW: с. 83], gospoda'ruof [CzW: с. 202], уживані в підляських говірках, фіксовані дослідниками середньополіських говірок, пор.: йа ра'зу'у трі' коўто'нуу [ГЧЗ: с. 135], з двох бу'куу [ГЧЗ: с. 222].

У збірнику „Голоси з Підляшшя” простежено й кілька іменникових форм із закінченням -у, що постало з -ув < *-овъ шляхом редукції кінцевого консонанта: пуш'ла там тих 'пару ... 'мис'ац'у два до'ш'коли [Арк: с. 74], то шис'нацит' з'начит' 'рогу було [Арк: с. 160], йа не'хо'д'іла за'н'емц'у до'ш'коли [Арк: с. 330]. Порівняйте інші фіксації зі спонтанного мовлення поліщуків: осло'ну нароб'ів ба'гато, нимá спáсу од комару', подáтки знáв з ук'раї'нц'у, свої'х хлóпц'у бра'ли копáти йамкí, по'ки то шис'от сно'у на дéсит' копíйок зйáжиш, тоді ж воїна' / жен'іх'у не'ма́.

Діалектна словозміна субстантивів чоловічого роду в підляських говірках позначена оформленням родового відмінка множини за допомогою нульової флексії як фонетичного продовження колишнього вияву аналізованої відмінкової позиції після „відпаду” кінцевих редукованих -ъ та -ь¹⁴: то з'с'ім'йатич т'рицит' к'і'л'ометер [Арк: с. 142], по'пара гек'тар [Арк: с. 226], с'ім'нанцит' ру'ок [Арк: с. 348]. Порівняйте відповідники в інших західнополіських говірках: бу'ло ба'гато салда'т, дв'іна'цит' ікта'р бу'ло, тут пол'ак ба'гато бу'ло, прéвнук вже дéв'ятиро ма'йу, ход'іла сем р'ік в шко'лу, а також у середньополіських: пйат'цент'нер сли'у, в'іта'м'ін не хва'тайе¹⁵.

Народнорозмовна традиція відбиває закономірне та еволюційно виправдане, на думку Н. Бекеш, вирівнювання флексій генетично різних субстантивів у родовому відмінку множини¹⁶. На говірковій особливості формотворення аналізованої відмінкової позиції іменників жіночого та середнього роду вказують словоформи, позначені наслідками уніфікації за зразком субстантивів колишніх *-й-основ, пор. підляські: 'sosnuv [CzW:

¹³ Л. Рябець, *Із спостережень над словозміною іменника у середньополіських говірках*, Волинь-Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіональних проблем, Житомир 1998, № 3, с. 33.

¹⁴ *Історія української мови. Морфологія* / упор. С. Самійленко та ін., Київ 1978, с. 104.

¹⁵ Л. Рябець, *Із спостережень над словозміною іменника у середньополіських говірках*, Волинь-Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіональних проблем, Житомир 1998, № 3, с. 33.

¹⁶ Н. Бекеш, *Нівеляція родових відмінностей у множинній парадигмі іменників*, Волинь-Житомирщина : істор.-філол. зб. з регіональних проблем, Житомир 2005, Вип. 14, с. 48.

с. 87], *ma|šynuf* [CzW: с. 187], *p'is'ńuf* [CzW: с. 263], *ozeruf, hn'iezduf*¹⁷, а також зі спонтанного мовлення жителів Волинського Полісся: *так'і групи д'івчатукув соб'іралис'а, ш чорних йагудув, ск'іко ти'х прикмётув йе, ни було бл'ахув, кругом своїйх зёмл'ув, кострул'ув то ни було, нихто ни знав нийа́к'іх ліж'кув, тоді́ шче ти'х ко́лесу' ни було, в мине́ онде кала́ ба́л'ка дво́йе гн'іздув*; пор. і берестейсько-пінське: *авар'і́уу* [Ск: с. 169].

Зрідка родовий відмінок множини субстантивів у підляських говірках представлений діалектними виявами на *-ей*, пор.: *із^с селе́й* [Арк: с. 24]. Словоформи із закінченням *-ей*, що постали за зразком відповідних структур давніх **-й-основ*, простежені в кількох говірках західнополісько-середньополіського суміжжя, пор.: *на робо́ту с:е́лей ходи́ли, одийа́леї не було́ / то ра́дна тка́ли*.

Давальний відмінок множини іменників у західнополіських говірках, як правило, має спільну для обох мовних систем (і діалектної, і літературної) флексію *-ам*. Спорадично в народнорозмовній традиції поліщуків збережене закінчення *-ом*, яке “може бути відповідником флексії давального відмінка множини колишніх **-й-основ -ъмь*”¹⁸, або флексія *-ум* як фонетичний варіант давнього **-омъ*, пор. фіксації К. Пастусяк¹⁹ у підляських говірках: *х'орси́т* [Р: с. 49], *hospod'у́от || gospod'у́от* [Р: с. 60], а також із мовлення жителів Волинського Полісся: *і ка́ри госпо́дн'і́й нима́ ти'м злод'і́ум, скажу́ хло́ц'ум / то посóбл'ат', шо ти'м зёмл'ом зроби́ш / йак одні́ бур'яни́ посл'а ко́лхо́зу*.

Характерне для говірок північноукраїнського наріччя збереження етимологічного **і* після губного засвідчують форми орудного відмінка множини іменників, простежені дослідниками в підляських говірках, пор.: *во'лам'і ро'бі́ла навет* [Арк: с. 100], *нас ко'л'іс' нази'вал'і хах'лам'і* [Арк: с. 228], *моло'т'іл'і / в'клун'і ц'і'нам'і* [Арк: с. 314], *и'в'ін'кам'і вбе́рут* [Арк: с. 388], *tak fstúp'is nohám'і* [CzW: с. 46], *s'adájut d'ifč'áta s'xlópc'am'і* [CzW: с. 72], *z robyotn'ikám'і* [CzW: с. 88], *uv'ázujes'a tak'im'і šnurkám'і* [CzW: с. 186], *šýjes'a rukám'і* [CzW: с. 187], *jak vyjiž'žiel'і stéla / to fur-tánkam'і* [CzW: с. 204], *tým'і ščotkám'і* [CzW: с. 271]. Ареал таких словоформ охоплює передусім говірки західнополісько-середньополіського суміжжя: *тепе́р все ро́бл'ат маши́нам'і, муши́ни ко́сам'і ко́сил'і, да́же і коро́вам'і горáл'і, св'іти́ли ла́мпам'і, п'іро́г'і з ви́шин'ам'і, мо́лот'іл'і це́пам'і, се́рпам'і жа́л'і, во́лам'і горáл'і, ста́ли сов'е́ти войова́ти з н'і́мц'ам'і, пра́чам'і бі́ли те с'і́міе*. Паралелі відзначено в середньополіських говірках: *н'і́т'кам'і перело́жуво^ал'і* [ГЧЗ:

¹⁷ А. Dudek, *Fleksja rzeczowników w gwarze ukraińskiej wsi Nosów w pow. Biała Podlaska*, [w:] *Ukraińskie i polskie gwary pogranicza*, red. F. Czyżewski, H. Arkuszyn, Lublin–Luck 2001, s. 163.

¹⁸ І. Матвіяс, *Іменник в українській мові*, Київ 1974, с. 135.

¹⁹ К. Pastusiak, *Fleksja gwar ukraińskich okolic Włodawy*, *Rozprawy Slawistyczne*. 18, Lublin 2004, 177 s. (далі Р).

с. 29], *ти*^м*'і палочкам*^{'і} *горо*^д*'іу* [ГЧЗ: с. 43], *мо*^л*от*^{'ім} *це*^п*ам*^{'і} [ГЧЗ: с. 88], *по*[:]*б*^{'і}*вайут*^{'і} *і пра*^о*н*^{'і}*кам*^{'і} *та*^о*к*^{'ім}^{'і} [ГЧЗ: с. 59], *запл*^{'а}*ховуйеш*^{'і} *йе*^{'і}*е* / *кл*^{'і}*ночкам*^{'і} [ГЧЗ: с. 96], *сі*^и*н* *мо*^{'і} *же* *там* *іс* *сол*^{'д}*атам*^{'і} [ГЧЗ: с. 98], *м*^{'і} *ла*^{'п}*атам*^{'і} *ко*^{'п}*айом* [ГЧЗ: с. 112], *м*^{'і} *пове*^{'ч}*ер*^{'ал}^{'і} *з* *ді*^{'е}*дам*^{'і} [ГЧЗ: с. 126], *х*^{'у}*стка* ... *ч*^{'ер}*вон*^{'ін}^{'ка} *с*^{'к}*ім*^{'і}*ц*^{'ам}^{'і} [ГЧЗ: с. 190], *пра*^{'ч}*ам*^{'і} *б*^{'і}*ємо* [ГЧЗ: с. 263], *к*^{'ін}^{'ми} *і* *во*^{'л}*ам*^{'і} *на* *Й*^{'а}*ноу* [ГЧЗ: с. 310], *тра*^{'к}*то*^{'р}*ам*^{'і} *об*^{'р}*об*^{'л}*айемо* [ГЧЗ: с. 331].

Кінцевий [і] після губного зауважений і в закінченні -ми, пор.: підляське: *ро*^{'і}*хаф* *с*^{'к}*ін*^{'ті} [CzW: с. 294], а також фіксації в говірках східної діалектної зони західнополіського ареалу: *в*^{'ун} *в*^{'же} *ті*^{'ми} *к*^{'у}*он*^{'м}^{'і} *ру*^{'к}*оводів*, *ко*^{'н}^{'м}^{'і} *го*^{'ра}*ли*, *й*^{'із}*д*^{'іл}^{'і} *к*^{'ун}^{'м}^{'і}, *к*^{'ін}^{'м}^{'і} *те* *по*^{'ле} *об*^{'р}*об*^{'л}*а*^{'ли}. Порівняйте середньополіський відповідник: *ну* *ко*^{'н}^{'м}^{'і} *й*^{'е}*дут* *ту*^{'да} [ГЧЗ: с. 259].

Форма *с*^{'х}*лоп*^{'ц}*і*^{'ма} [Арк: с. 352], виявлена в діалектних текстах, засвідчує збереження флексії колишнього орудного відмінка двоїни. В обстежених нами західнополіських говірках закінчення -*і*^{'ма} фіксоване лише після кінцевого задньоязикового та фарингального приголосного основи: *обо*^{'ма} *рук*^{'і}^{'ма}, *з* *ног*^{'і}^{'ма}.

Особливості формотворення місцевого відмінка множини іменників з основою на кінцевий м'який приголосний визначає флексія -*ох*, що „являє собою фонетичну видозміну флексії -*ьхъ* із давньої основи на *-*й*”²⁰, пор. підляські: *по*^{'ц}*і*^{'лих} *д*^{'н}^{'ох} [Арк: с. 76], *к*^{'о}^{'нох} [Р: с. 50], *чо*^{'б}^{'о}^{'нох} [Р: с. 50], а також інші західнополіські: *ста*^{'ли} *стри*^{'л}^{'ети} *по* *ти*^{'х} *н*^{'і}*м*^{'ц}^{'ох}, *ко*^{'лі}^{'с} *ті*^{'ко} *на* *г*^{'во}^{'з}^{'д}^{'ох} *ви*^{'ш}^{'али} *все*.

За зразком твердої групи в орудному та місцевому відмінках множини оформлені субстантиви з основою на історично м'який [ц'], що пережив депалаталізацію: *ра*^{'л}*сам*^{'і} *бу*^{'ло} *ф*^{'ру}^{'с}^{'ча}^{'не} [CzW: с. 47], *р*^{'ш}*у* *ра*^{'л}*сах [CzW: с. 228], *би*^{'л}^{'і} *в* *б*^{'е}^{'жен}^{'цах} [Арк: с. 308]. Аналізовані словоформи спостережені в говірках східної діалектної зони Західного Полісся: *вс*^{'о}^{'го} *бу*^{'ло} *с* *ті*^{'ми} *н*^{'і}*м*^{'ц}^{'ами}, *па*^{'л}^{'ц}^{'ами} *ску*^{'бе}^{'ш}, *на* *бан*^{'де}^{'ров}^{'цах}, *в* *ко*^{'п}^{'ц}^{'ах} *кар*^{'то}^{'пл}^{'і}, а також у пінських говірках: *поч*^{'а}^{'лася} *во*^{'йна} *з* *не*^{'(і)}*м*^{'ц}^{'ами} [Кл: с. 125]. Ареал таких утворень охоплює середньополіські говірки, пор.: *йон* *то*^{'же} *па*^{'шоу} *за* *н*^{'і}*е*^{'м}^{'ц}^{'ам}^{'і} [ГЧЗ: с. 166], *ц*^{'е} *у*^{'же} *пр*^{'і}^{'и} *н*^{'і}*е*^{'м}^{'ц}^{'ах} [ГЧЗ: с. 158].*

Наведений та проаналізований матеріал дає змогу стверджувати, що ареал більшості фіксованих на Підляшші словозмінних явищ сягає щонайменше західнополіського говору, ширше – північноукраїнського мовного континууму, що дозволяє кваліфікувати підляські говірки як українські.

²⁰ Історія української мови. Морфологія / упор. С. Самійленко та ін., Київ 1978, с. 110.

DIALECTAL PECULIARITIES OF THE PLURAL NOUN DECLENSION
IN THE UKRAINIAN DIALECTS OF THE PODLASIE REGION

Summary. The article analyses typical peculiarities of noun's plurality paradigm in Pidlyashshya dialects. The majority of the cases being commented on belong, particularly, to the Western Polissyan dialect, and in, broader aspect, they constitute the Northern Ukrainian language continuum; this fact gives the licence to qualify the Pidlyashshya dialects as the Ukrainian ones.

Key words: Pidlyashshya dialects, word modification, noun, case, flexion